

Adéu als andosins? Algunes reflexions sobre els orígens del topònim Andorra

Carles Gascón i Chopo

Doctor en Història Medieval, historiador. Institut d'Estudis Comarcals de l'Alt Urgell
carles_gascon@hotmail.com

Resum

Adéu als andosins? Algunes reflexions sobre els orígens del topònim Andorra

La present aportació proposa una nova aproximació als orígens del topònim Andorra que deixa al marge els andosins citats per Polibi al segle II aC, amb tota la problemàtica que representen, i centra l'atenció en els primers esments escrits del topònim a l'alta edat mitjana, amb unes conclusions que orienten la qüestió cap a uns orígens locals, molt focalitzats a l'entorn de l'actual capital del país.

Resumen

¿Adiós a los andosinos? Algunas reflexiones sobre los orígenes del topónimo Andorra

La presente aportación propone una nueva aproximación a los orígenes del topónimo Andorra que deja al margen a los andosinos citados por Polibio en el siglo II a.C., con toda la problemática que representan, y centra la atención en las primeras menciones escritas del topónimo al alta edad media, cuyas conclusiones orientan la cuestión hacia unos orígenes locales, muy focalizados en torno a la actual capital del país.

Résumé

Adieu aux Andosins ? Quelques réflexions sur les origines du toponyme Andorre

La présente contribution propose une nouvelle approche des origines du toponyme Andorre qui laisse de côté les Andosins mentionnés par Polybe au IIe siècle av. J.-C., avec tous les problèmes qu'ils représentent, et se concentre sur les premières mentions écrites du toponyme en Moyen Âge, avec des conclusions qui orientent la question vers les origines locales, très centrées sur l'actuelle capitale du pays.

Abstract

Goodbye to Andosins? Some reflections on the origins of the place name Andorra

The present contribution proposes a new approach to the origins of the place name Andorra that leaves out the Andosins mentioned by Polybius in the second century BC, with all the problems they represent, and focuses on the first written mentions of the place name in the upper Middle Ages, with conclusions that orient the issue towards local origins, very focused on the current capital of the country.

L'any 218 aC fou duta a terme una de les accions militars més agosarades de l'antiguitat clàssica: l'expedició a Itàlia del cartaginès Anníbal al capdavant d'un nombrós exèrcit, amb l'objectiu de derrotar Roma en el marc de la Segona Guerra Púnica. L'expedició, iniciada amb el pas de l'Ebre el mes de juny d'aquell any, evità el camí costaner segons totes les evidències –era un itinerari massa exposat a les ciutats aliades de Roma i a la potència de la seva flota–, i hagué d'encarar, consegüentment, el pas per l'interior. L'èpica del pas dels elefants de l'exèrcit d'Anníbal pels Alps ha estat, segurament, l'aspecte més enaltit d'aquest episodi, símbol indiscutible de les grans dificultats que el general cartaginès hagué d'encarar abans de caure sobre Itàlia amb totes les seves forces. Però abans de superar els ports alpins, les forces cartagineses van haver de superar els passos pirinencs que, tot i que d'alçades més modestes, també generaren grans dificultats als expedicionaris, segons els principals historiadors que ho relataren: singularment el grec Polibi, que hi dedicà un passatge de les seves *Històries*, escrites en un moment força proper als esdeveniments; i l'itàlic Titus Livi, que en parlà en la seva obra *Ab Urbe condita*, redactada dos segles després de la Segona Guerra Púnica.¹

En el seu relat del pas dels Pirineus, Polibi explicava que, després d'haver creuat l'Ebre, Anníbal va sotmetre les tribus dels ilergets, dels bargusis, dels erinosi i dels

1.Sobre el pas d'Anníbal pels Pirineus, vegeu OLESTI VILA, ORIOL: "El Pirineu Oriental en el marc de la Segona Guerra Púnica (218-202 a.n.e.): una nova perspectiva" a *Treballs d'Arqueologia*, 24, 2020, p. 7-40.

andosins, amb uns combats més durs del que s'esperava.² El filòleg alemany Adolf Schulten identificà, als anys 30 del segle xx, els territoris de totes quatre tribus amb Lleida, Berga, la Val d'Aran i Andorra, respectivament, sobre la base de la lògica de l'itinerari que els conduí cap a la serralada pirinenca remuntant la vall del Segre, i la similitud entre el nom d'aquestes tribus i certs nuclis de població o territoris ben coneguts.³ D'aleshores ençà, i especialment en allò que fa referència als andosins, objecte d'aquest article, ha estat habitual identificar aquests darrers amb els pobladors de l'Andorra preromana, si bé estudis més recents plantegen estendre la seva àrea d'influència a la plana de l'Urgellet.⁴

En qualsevol cas, des dels estudis de Schulten, els andosins esmentats per Polibi al segle II aC (en l'original grec Ἀνδοσίνοισι) es relacionen amb l'origen etimològic del gentilici andorrà i, per extensió, del topònim Andorra, de manera paral·lela al paper que haurien jugat els *cerretani*, individualitzats com a grup ètnic des d'abans de la conquesta romana, per bé que a partir de referències molt posteriors,⁵ en la gestació del topònim que dona nom a la plana cerdana. I això malgrat els problemes que presenta la hipotètica evolució fonètica per obtenir el gentilici andorrà a partir de l'andosí,⁶ del consens general a l'hora de descartar les valls andorranes com a zona de pas dels

exèrcits d'Anníbal,⁷ i del fet que només Polibi fa esment dels andosins, a diferència del cas dels *cerretani*, amb una continuïtat en les citacions⁸ que permet enllaçar-los amb la *Cirritanie* alt-medieval, documentada arran de la revolta del duc Pau contra el rei Vamba l'any 673.⁹

Aquest text proposa una nova reflexió sobre els orígens del topònim Andorra a partir dels seus primers esments alt-medievals. No ens basarem tant en l'etimologia –veritable camp de mines conceptual del qual només ens en servirem per reforçar la hipòtesi plantejada– com en el contingut literal dels textos medievals que, al nostre entendre, ens remeten a uns orígens que ens aparten dels andosins i apunten cap a una denominació referida a un indret puntual que acabaria fent-se extensiva al conjunt de les Valls.

Deixant de banda les referències de la Carta Pobla i l'acta de consagració de la catedral de Santa Maria d'Urgell, documents falsos datats a principis del segle IX però redactats segles més tard,¹⁰ l'esment més antic que ara per ara coneixem d'Andorra –tot i que malauradament en la còpia d'un document original perdut– el trobem en una donació efectuada per Carles el Calb, rei dels francs occidentals, a Sunifred I, comte d'Urgell i de Cerdanya l'any 843.¹¹ Aquesta donació, que representava la cessió d'algunes propietats distribuïdes pels territoris del Rosselló, la Cerdanya, Conflent i Urgell, incloïa una vila “que vocatur vallis Andorra”.

2. POLIBI: *Historiarum reliquiae*. París. Editore Ambrosio Firmin Didot, 1839. p. 142.

3. SCHULTEN, ADOLF: *Fontes Hispaniae Antiquae*, III. Barcelona. Librería de A. Bosch, 1935. p. 47.

4. BOSCH GIMPERA, PERE: “El pas del Pirineu per Anníbal” a *Homenaje a Jaime Vicens Vives*, I. Barcelona. Universitat de Barcelona, 1965. p. 138.

PITA MERCÉ, RODRIGO: “Influencias ultrapiirenaicas al sur de los Pirineos centrales en la Antigüedad” a *Actes du 94e Congrès national des sociétés savantes*. París. Bibliothèque nationale, 1971. p. 33.

PONS I SALA, JORDI: “Aportacions al coneixement d'una comarca de l'alta conca del Segre en temps romans: l'Alt Urgell” a *Empúries*, núm. 48-50, 1986-1989, p. 218-219.

RICO, CHRISTIAN: *Pyrénées romaines. Essai sur un pays de frontière (IIIe siècle av. J.-C. – IVe siècle ap. J.-C.)*. Madrid. Casa de Velázquez, 1997. p. 86-87.

5. OLESTI VILA, ORIOL; MERCADAL, ORIOL: “La iberització del Pirineu oriental i la filiació ètnica dels ceretans” a *Paleohispanica*, IX, 2005, p. 298-300.

6. Si bé sembla que el pas d'una /s/ a una /t/ en la darrera síl·laba de tots dos mots podria explicar-se pel mateix punt d'articulació alveolar, el pas de la /i/ a /e/ en la darrera síl·laba de tots dos mots podria explicar-se pel mateix punt d'articulació alveolar, el pas de la /i/ a /e/ en la darrera síl·laba de tots dos mots podria explicar-se pel mateix punt d'articulació alveolar. Agraïco aquest apunt lingüístic al Dr. Pere Navarro Gómez, de la URV, així com a l'amic Xavi Planas Battle per facilitar-me el contacte.

7. En termes generals, i sobre la base que Anníbal va evitar la ruta costanera per creuar els Pirineus, es contemplen dues opcions principals en l'itinerari de l'exèrcit cartaginès: per una banda, la vall del Segre; per l'altra, una ruta transversal que travessaria les actuals comarques

del Solsonès, el Berguedà i el Ripollès. Així mateix, no es descarta la divisió de l'exèrcit en diversos cossos que avançarien en paral·lel. En qualsevol cas, i fins i tot acceptant la ruta del Segre, la tendència actual és d'allunyar-la del centre de la plana de l'Urgellet –per les dificultats que prèviament l'exèrcit hauria trobat a l'hora de superar l'actual congost de Trespons– i fer-lo passar per la falda de la serra del Cadí, provinent de la vall de la Vansa, allunyant-lo encara més de les valls andorranes; OLESTI (2020), p. 8-27.

8. Sobre els esments dels ceretans de l'època clàssica, vegeu OLESTI I MERCADAL (2005), p. 298-300.

Vegeu també CRESPO CABILLO, CIRA: *Recepi Pyreneum. Estudi històric dels Pirineus en època antiga*. Tesi doctoral inèdita. Universitat Autònoma de Barcelona, 2011, p. 43-46.

9. DE TOLEDO, JULIA: “Historia Wambae” a Krusch, Bruno; Levison, Wilhelm. *Monumenta Germaniae Historica*. Hannover-Leipzig, 1910. p. 532.

10. En relació amb la cronologia de la Carta Pobla, datada l'any 805 però escrita en realitat al segle XII, vegeu VERGÉS PONS, OLIVER: *Carlemany i Andorra. Història de la Carta Pobla, el document que va originar una llegenda*. Encamp. Anem Editors, 2021.

Pel que fa a la cronologia de l'acta de consagració de la catedral d'Urgell, datada l'any 819 però redactada entre 1016 i 1024, vegeu GASCÓN CHOPO, CARLES; VERGÉS PONS, OLIVER: “L'acta de consagració de la catedral d'Urgell. Un fals del temps del bisbe Emengol redactat entre 1016 i 1024” a *Afers*, 86, 2017, p. 191-220.

11. BARAUT, CEBRIÀ: *Cartulari de la vall d'Andorra. Segles IX-XIII*. Andorra. Arxius Nacionals d'Andorra, 2005. Doc. 3, p. 98-99.

Al segle IX, una villa era una gran unitat territorial de límits ben precisos, hereva de les grans explotacions agràries de la romanitat tardana que havien evolucionat cap a un conglomerat heterogeni de parcel·les de propietat comtal i propietats pageses, nuclis de població i espais erms.¹² Amb aquesta donació, Carles el Calb cedia a Sunifred totes les propietats d'origen fiscal, amb els seus pagesos dependents, juntament amb tots els recursos de titularitat pública: prats, pastures, boscos, muntanyes i aigües situades dins de les afrontacions de la villa esmentada.¹³

Els especialistes sobre l'edat mitjana a Andorra són força unànimes a l'hora d'identificar aquesta villa "que vocatur vallis Andorra" amb la totalitat del territori de les Valls.¹⁴ Lògic, si tenim present que la fórmula textual recollida al document es pot traduir com la villa "que és anomenada vall d'Andorra". Ara bé, tenint en compte que el substantiu llatí *vallis* declina igual en nominatiu que en genitiu, una traducció igualment vàlida seria la de villa "que és anomenada de la vall d'Andorra". És una diferència de matís molt significativa ja que mentre la primera proposta identifica la villa amb la totalitat de la vall, la segona, en canvi, simplement la ubica dins d'aquesta vall. Aquesta proposta interpretativa es pot complementar amb el text d'una altra donació efectuada l'any 903 d'una vinya a Encorcers, situada "in valle Andorra, in apindicio de villa Andorra".¹⁵ La donació en qüestió mostra l'existència simultània de dos topònims Andorra a l'alta edat mitjana: un que designa el conjunt en la seva totalitat, la vall d'Andorra, i un altre que se cenyeix a una demarcació de caràcter menor, de vocació local, la villa d'Andorra. Aquesta

demarcació menor, que identifiquem amb la donació reial de l'any 843 al comte Sunifred I, incorpora algunes ubicacions que permeten definir la seva situació, com l'esmentat indret d'Encorcers l'any 903, situat a certa alçada a la riba esquerra del Valira, davant per davant d'Andorra la Vella, i Engordany, que també és ubicat "in apendicio de villa Andorra" en una venda realitzada en aquest indret l'any 949.¹⁶ D'altra banda, l'any 1000 trobem una altra ubicació de l'indret d'Engordany, ja no a la villa d'Andorra, sinó a l'"apendicio de domum Sancti Stephani",¹⁷ que cal identificar amb l'església parroquial de Sant Esteve d'Andorra la Vella i que a partir d'aquest moment s'anirà imposant en els esments d'aquella primerenca villa d'Andorra.¹⁸

D'aquesta manera, segons el que indiquen tots els indicis, la vila d'Andorra seria una demarcació menor que prefigura, almenys des de mitjan segle IX, la futura parròquia d'Andorra la Vella. Un cop identificada aquesta vila amb l'apendici de Sant Esteve d'Andorra la Vella, encara podem aproximar una mica més la seva delimitació sobre la base de dos documents, dels anys 1022 i 1195, que coincideixen a delimitar aquest territori entre la portella d'Aixovall, al sud, el pic de Padern, al nord, i el pic d'Enclar, a ponent.¹⁹ Una delimitació que encara queda més definida amb la identificació de la vila d'Andorra amb la de Santa Coloma l'any 988.²⁰ Aquesta demarcació té una situació totalment central a les valls d'Andorra. Ocupa la plana més fèrtil i productiva del territori, principal centre de poder durant l'antiguitat tardana i l'alta edat mitjana, amb el castell d'Enclar controlant el pas al sud d'aquesta

12. SABATÉ I CURULL, FLOCEL. *El territori de la Catalunya medieval. Percepció de l'espai i divisió territorial al llarg de l'Edat Mitjana*. Barcelona. Fundació Salvador Vives Casajuana, 1997, p. 61-62.

13. BARAUT (2005). Doc. 3, p. 99.

14. Sense la intenció de fer-ne un recull exhaustiu, vegeu, per exemple, BARAUT, CEBRIÀ: "L'evolució política de la senyoria d'Andorra des dels orígens als Pariatges (segles IX-XIII) a *Urgellia*, 11, 1992-1993, p. 225-226;

VIADER, ROLAND: *L'Andorre du IXe au XIVe siècle. Montagne, féodalité et communautés*. Toulouse. Presses Universitaires du Mirail, 2003, p. 72;

BELENGUER, ERNEST, dir.: *Història d'Andorra. De la prehistòria a l'edat contemporània*. Barcelona. Edicions 62, 2005, p. 99;

BONALES CORTÉS, JACINTO: *Història territorial de la vall d'Andorra. Dels orígens al segle XV*. Andorra la Vella. Consell General del Principat d'Andorra, 2013, p. 98.

15. BARAUT (2005). Doc. 7, p. 108.

16. BARAUT, CEBRIÀ: "Diplomatari del monestir de Sant Sadurní de Tavèrnoles (segles IX-XIII)" a *Urgellia*, 12, 1994-1995. Doc. 16, p. 89.

17. *Ibidem*. Doc. 31, p. 101.

18. En qualsevol cas, els esments més tardans de la villa, o millor dit, de la vila d'Andorra, ja faran referència al nucli de població situat al voltant de l'església parroquial de Sant Esteve, tal com s'extreu del text de la primera concòrdia d'Andorra, l'any 1163, o encara més clarament de la concessió als prohoms de la vila d'Andorra i de la seva parròquia ("proborum hominum ville Andorre et parrochie eiusdem") del dret d'empruar a la vall Civera l'any 1280; vegeu BARAUT (2005). Docs. 61, p. 202, i 131, p. 328, respectivament.

19. BONALES (2013), p. 121.

20. "In villa Sancta Columba sive in villa Andorra"; BARAUT (2005). Doc. 13, p. 117.

demarcació, i amb les dues esglésies de pedra més antigues, Sant Vicenç d'Enclar i Santa Coloma. També s'hi troba l'aiguabarreig de la Valira del Nord amb la Valira d'Orient, que articula en gran mesura la xarxa viària tradicional d'Andorra. Es tracta, per tant, de l'espai amb més potencialitats de tot el conjunt de les Valls que, actualment, incorpora el major nucli de població i capital política del Principat. De fet, la denominació de la capital, Andorra la Vella, deriva del concepte de vila d'Andorra, i no pas d'aquell que suggereix la traducció castellana *Andorra la Vieja*, acceptada de manera oficial per la *Real Academia Española* al seu *Diccionario panhispánico de dudas*.²¹

La coexistència des de l'alta edat mitjana d'aquests dos topònims idèntics però referits a dues realitats territorials clarament diferenciades, demana una reflexió sobre els seus orígens, que entenem que són comuns i, sobretot, sobre la seva relació de precedència –és a dir, quin dels dos va ser el primer i va donar nom a l'altre. En aquest sentit, una ràpida ullada a la realitat d'altres valls del comtat d'Urgell ens aporta algunes pistes. No pas gaire lluny d'Andorra, el castell de Castellbò, abans de rebre aquesta denominació, era conegut amb el nom de *Castro Leoni*, documentat així des de l'any 923.²² El topònim designava un centre de poder enclavat al mig d'una vall que, a partir del 941, la trobem documentada com a “valle de Castro Leonis”.²³ En aquest cas, no hi ha dubte que una ubicació presidida per un nucli de control del territori, el castell de Castell-Ileó, va donar el seu nom a la vall. D'una manera encara més significativa, la vila de Cabó, situada a l'apendici de Sant Sadurní i documentada segons aquesta forma des d'almenys l'any

1017,²⁴ comptava amb el “castro de Sancti Saturnini”, documentat des del 992,²⁵ des d'on els senyors de Caboet projectaven la seva autoritat, en nom dels comtes, sobre una vall anomenada Nempàs. A partir de principis del segle XI, aquesta vall va començar a rebre el nom del seu centre de referència i a ser coneguda com a vall de Cabó, relegant a l'oblit la denominació de vall de Nempàs.²⁶ Novament, la força del topònim que designa el centre de poder de la vall va acabar fent-se extensiu a tota la vall i, en aquest cas, fins i tot va substituir un topònim anterior. Un altre cas és el de la vall de Sant Joan, situada al flanc occidental de les valls d'Andorra i documentada amb aquesta denominació des de l'any 1079,²⁷ la qual deriva, sense cap mena de dubte, d'una església situada sota l'advocació de Sant Joan, que hauria cedit la seva denominació a una vila que trobem documentada des de l'any 1049.²⁸ I encara, per cloure aquesta enumeració, cal parlar del propi topònim Urgell, recollit en la seva forma gentilícia a partir del segle VI,²⁹ i com a *civitas* des de l'any 792,³⁰ que va passar a designar, almenys des de l'any 843, el *pagus* d'Urgell,³¹ és a dir, el districte que depenia aleshores d'aquesta *civitas*, que més endavant esdevindria el comtat d'Urgell.

Tots els exemples anteriors, força significatius tant per la seva vinculació amb Andorra com pel seu propi abast històric, participen d'una mateixa dinàmica: el topònim que identifica un indret central que exerceix un control sobre un espai d'influència més ampli, passa a designar aquest territori més ampli. És aquesta la dinàmica pròpia del topònim Andorra a l'alta edat mitjana? És com a mínim un model a prendre en consideració que, per raons òbvies,

21. Segons consulta a la pàgina web d'aquesta institució Países y capitales, con sus gentilicios | Diccionario panhispánico de dudas (rae.es), el dia 13 de gener del 2022. Cal recordar, però, el fet que ja al segle XIV s'interpretava erròniament la segona part del topònim d'Andorra la Vella com un adjectiu que indicava molta edat o antigor, tal com es desprèn dels esments en llatí d'“Andorre Veteri”, adjectiu llatí que significa vell, en documentació andorrana almenys a partir del 1324. BAIGES, IGNASI J.; FAGES, MARIONA: *Diplomatari de la vall d'Andorra. Segle XIV*. Andorra. Govern d'Andorra, 1993. Doc. 9, p. 33.

22. GASCÓN CHOPO, CARLES: “Incastellamento a la conca alta del Segre (segles IX-XI). Apunts previs per a un estudi” a *Interpontos*, 2014, p. 13.

23. BARAUT, CEBRIÀ: “Els documents, dels segles IX i X, conservats a l'Arxiu Capítular de la Seu d'Urgell” a *Urgellia*, 2, 1979. Doc. 99, p. 74.

24. MARQUÈS I PLANAGUMA, JOSEP M.; ORDEIG I MATA, RAMON: “Diplomatari de Santa Maria d'Organyà (914-1090)” a *Urgellia*, 18, 2011-2014. Doc. 167, p. 156.

25. *Ibidem*. Doc. 13, p. 33-34.

26. El primer esment de la vall de Cabó data de l'any 1025. *Ibidem*. Doc. 36. p. 47-48. No obstant, el topònim Nempàs encara havia de perdurar fins ben entrat el segle XII.

27. BARAUT, CEBRIÀ: “Els documents, dels anys 1076-1092, de l'Arxiu Capítular de la Seu d'Urgell” a *Urgellia*, 7, 1984-1985. Doc. 928, p. 61.

28. BARAUT, CEBRIÀ: “Els documents, dels anys 1036-1050, de l'Arxiu Capítular de la Seu d'Urgell” a *Urgellia*, 5, 1982. Doc. 626, p. 148.

29. Concretament al II Concili de Toledo celebrat l'any 531, en el qual hi participà, entre altres, el bisbe Just d'Urgell; vegeu GASCÓN CHOPO, CARLES: “El bisbe Just i els orígens de la diòcesi d'Urgell” a *Urgellia*, 19, 2015-2018, p. 413.

30. “Orgellia est civitas in Pyrinei montis iugo sita”. *Ibidem*, p. 421, nota 51.

31. BARAUT (2005). Doc. 3, p. 99.

prescindiria del paper dels andosins en uns orígens etimològics que no correspondrien a un territori ampli ocupat per una hipotètica ètnia autòctona de la qual no se'n tenen més notícies des del segle II aC, sinó a una ubicació estrictament local, que podria haver jugat un paper rellevant en l'articulació de les Valls en un moment força endarrerit de l'alta edat mitjana.

I és en aquest punt que, amb totes les precaucions possibles, recorrem a l'etimologia per reforçar aquesta hipòtesi, recordant, com ja havia proposat Manuel Anglada en el seu moment,³² la proposta que identifica Andorra amb un topònim d'etimologia basca, relacionat amb indrets amb fonts o punts d'aigua importants i singularitzats per unes característiques específiques, com ara la seva condició termal, coincidint en aquest aspecte amb altres topònims pirinencs de l'estil Dorres, Dòrria o Durro.³³ D'aquesta manera, el referent que hauria donat lloc al topònim Andorra es trobaria en les aigües termals de les Escaldes, topònim de clars orígens llatins, derivat d'*aquae calidae*, que és documentat a partir de l'any 1195.³⁴ Tal com ens trobem amb el binomi Dorres-Vilanova de les Escaldes, al costat francès de la frontera que divideix la Cerdanya, els topònims Andorra i Escaldes serien, d'acord amb aquesta hipòtesi, una manera d'esmentar el mateix fenomen amb dues llengües diferents, una de primigènia, vinculada amb el basc que es parlava a bona part del Pirineu en època antiga, i l'altra la llatina, imposada progressivament amb la conquesta romana.

I tot això, en quin lloc deixa els andosins? Segons la informació recollida per Polibi, es tractaria d'un grup ètnic amb un sol esment conegut, com ja hem comentat, que hauria atacat els cartaginesos l'any 218 aC al seu pas per l'interior de l'actual Catalunya, en algun punt entre l'Ebre i els Pirineus. Si la similitud del seu denominador amb el topònim Andorra els havia situat com a antics habitants de

les Valls, la hipòtesi formulada en aquest article els apartaria d'aquesta connotació. El nom d'aquesta tribu, d'etimologia indiscutiblement bascoide segons els especialistes, podria estar vinculat amb un dels noms més comuns al món aquità en època antiga, del qual es coneixen les formes Andos, Andossus, Andoxus, Andosten, Andostennus, Andoston, Andoxpon o Handos,³⁵ fet que en realitat podria situar els antics andosins a qualsevol àmbit vinculat amb el món aquità. I qui parla de món aquità, parla d'un antic domini lingüístic que presenta unes arrels molt properes al basc,³⁶ que en època romana s'estenia per bona part dels Pirineus fins assolir els sectors més occidentals del Pirineu català, incloent Andorra.³⁷

En definitiva, proposem una revisió dels orígens del topònim Andorra substituint la hipòtesi que el vincula amb l'antiga tribu dels andosins, per aquella que ubicaria els seus orígens en un referent local que acabaria designant la totalitat de les Valls. La hipòtesi no és nova: havia estat formulada per Manuel Anglada ja a la dècada dels 90 del segle XX, però en aquest cas no ho justifiquem tant des de l'etimologia, sinó des dels esments de la toponímia en la documentació de l'alta edat mitjana i de la seva comparació amb les dinàmiques d'altres topònims pròxims a les Valls. De tota manera, la pròpia naturalesa de les fonts, sempre parques i discontinües, i la pròpia existència tossuda —malgrat tots els problemes apuntats— dels andosins de Polibi en la documentació —ni que sigui una sola vegada—, no ens permeten ser conclouents en la nostra hipòtesi. Sí que podem pensar que almenys mereix tanta consideració com la hipòtesi dels andosins i, en qualsevol cas, aporta una nova dada fonamental per a la història de l'Andorra i de les terres altes de l'Urgell en època carolíngia, que és la correcta interpretació de la naturalesa de la donació amb què el comte Sunifred I fou beneficiat l'any 843.

32. ANGLADA I FERRAN, MANUEL: "Els orígens de la parla andorrana" a *Andorra i la catalanitat*. 7ª Diada Andorrana XXVI Universitat Catalana d'Estiu. 20 d'agost de 1994, Prada de Conflent. Andorra. Societat Andorrana de Ciències, 1995. p. 42-45.

33. PLANAS, XAVIER; GASCÓN, CARLES; LÓPEZ-MUGARTZA, JUAN KARLOS; BELASKO, MIKEL: *Anàlisi fisiogràfica de topònims andorrans d'arrel preromana*. Andorra. Govern d'Andorra, 2018, p. 97-110.

34. BARAUT (1994-1995). Doc. 208, p. 265.

35. GORROCHATEGUI CHURRUCA, JOAQUÍN: "Las placas votivas de plata de origen aquitani halladas en

Hagenbach (Renania-Palatinado, Alemania)" a *Aquitania*, 19, 2003. p. 31. Cit. a Crespo (2011), p. 49.

36. RICO (1997), p. 74-79; GORROCHATEGUI CHURRUCA, JOAQUÍN: "Aquitano y Vascónico" a *Paleohispanica. Revista sobre lenguas y culturas de la Hispania antigua*, 20, 2020, p. 744.

37. MICHELENA, LUIS: "Sobre la historia de la lengua vasca" a *Anuario del Seminario de Filología Vasca*. Vol. 16, 1982, p. 152; Planas et al. (2018), p. 272-278.